

INGLIZ TILIDAGI SIYOSIY DEBATLARDA RAQIB NUTQINI EXO TARZIDA QAYTA ISHLASH VA PARODIK ALMASHTIRISH EFFEKTI

Azimova Marjona Salim qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi

Email: bg2635860@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezis ingliz tilidagi siyosiy debatlarida raqib so'zlarini takrorlash va ularni yangi vaziyatda qayta ishlash orqali satirik va yumoristik ta'sir yaratish usuliga bag'ishlangan. Teledebatlar va parlament munozaralarida tez va o'tkir javob qaytara olish siyosatchi obro'sini belgilovchi omilga aylangani sababli mavzu bugungi kunda dolzarbdir. Tezisda exo tarzida qayta ishlashning to'rt turi ajratilib, "parodik almashtirish effekti" hamda muvaffaqiyatli javob hazilining shartlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: siyosiy debat, exo tarzida qayta ishlash, til almashinuvi, parodik almashtirish, kinoya, javob hazili, lingvopragmatika.

Kirish:

Siyosiy debat – raqiblar yuzma-yuz bahslashadigan va har bir javob tinglovchilar tomonidan darhol baholanadigan nutq janridir. Bunday vaziyatda raqibning o'z so'zlarini uning o'ziga qarshi qaytarish eng ta'sirli usullardan biri hisoblanadi: hujum o'z egasiga qaytadi, kulgi esa uning obro'siga putur yetkazadi.

Kinoyani exo tarzidagi iqtibos (echoic mention) sifatida talqin qilish g'oyasi D. Sperber va D. Uilsonning relevantlik nazariyasida ishlab chiqilgan [7]. L. Xatchen kinoyaning baholovchi tabiatini, P. Simpson esa satirada matnlararo qayta ishlashning o'rnini yoritgan [4; 6]. S. Attardo yumorni ssenariylar (skriptlar) ziddiyati orqali izohlasa, P. Chilton siyosiy diskursda raqib nutqiga bo'lgan munosabatni tahlil qiladi [1; 2]. Biroq exo tarzida qayta

ishlashning debatdagi alohida turlari va ularning pragmatik natijasi hanuz yetarlicha farqlanmagan.

Tezisning maqsadi – ingliz tilidagi siyosiy debatlarida exo tarzida qayta ishlash turlarini aniqlash va parodik almashtirish effektining yuzaga kelish shartlarini lingvopragmatik jihatdan ochib berishdir.

Asosiy qism:

Tadqiqot materiali sifatida AQSH prezidentlik va vitse-prezidentlik debatlarini, Buyuk Britaniya parlamentidagi “Bosh vazirga savollar” majlislari (Hansard) hamda Avstraliya parlamentidagi “Savollar vaqti” stenogrammalaridan raqib soʻzlariga asoslangan javoblar tanlab olindi. Tahlilda kontekstual-talqiniy, lingvopragmatik va qiyosiy usullardan foydalanildi. P. Graysning muloqot tamoyillari hamda oʻzbek pragmalingsistikasidagi nutqiy taʼsir tushunchasi nazariy asos boʻlib xizmat qildi [3; 8; 9]. Stenogrammalarda qayd etilgan kulgi holatlari A. Partington yondashuvi asosida aniqlandi [5].

Debatlarda “til almashinuvi” mexanizmi quyidagicha amal qiladi: soʻzlovchi raqib nutqidagi ibora, qiyos yoki shiorni oʻzlashtiradi, uni yangi vaziyatga koʻchiradi va unga nisbatan baholash munosabatini teskarisiga oʻzgartiradi. Tahlil natijasida raqib soʻzlarini qayta ishlashning toʻrt turi ajratildi (1-jadval).

1-jadval. Raqib nutqini exo tarzida qayta ishlash turlari

№	Qayta ishlash turi	Lingvistik belgi	Pragmatik natija
1	Aynan takrorlash	soʻzma-soʻz iqtibos, kinoyali ohang	raqibni masxara qilish
2	Qisman oʻzgartirish	bir-ikki soʻzni almashtirish, soʻz oʻyini	yashirin tanqid

3	Kengaytirish	mubolag'a, fikrni mantiqiy davom ettirish	raqib dalilining bema'niligini ko'rsatish
4	Ma'noni teskarisiga aylantirish	raqib qiyosini uning o'ziga qarshi qaratish	parodik almashtirish effekti

Eng kuchli ta'sir ma'noni teskarisiga aylantirishda kuzatiladi. 1988-yilgi vitse-prezidentlik debatida D. Kveyl o'z tajribasini J. Kennedi tajribasi bilan qiyoslaganida, L. Bentsen aynan shu qiyosni olib, uni raqibning o'ziga qarshi qaratdi. Natijada raqib o'zi tanlagan obraz uning kamchiligini ko'rsatuvchi vositaga aylandi. Ushbu misol muvaffaqiyatli javob hazilining uch shartini yaqqol namoyon etadi: tezkorlik, raqib so'zlariga aniq tayanish va tinglovchilarning umumiy bilimiga (pretsedent nomga) murojaat qilish.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, Buyuk Britaniya parlamentida qisman o'zgartirish va yashirin kinoya, AQSH debatlarida ma'noni teskarisiga aylantirish, Avstraliya parlamentida esa kengaytirish va ochiq piching ko'proq qo'llanadi.

Xulosa:

Exo tarzida qayta ishlash ingliz tilidagi siyosiy debatlarida satirik va yumoristik ta'sir yaratishning mustaqil usuli bo'lib, u aynan takrorlash, qisman o'zgartirish, kengaytirish va ma'noni teskarisiga aylantirish ko'rinishlarida namoyon bo'ladi. Ular orasida eng ta'sirlisi ma'noni teskarisiga aylantirishdir, chunki bunda raqibning o'z dalili unga qarshi ishlaydi va parodik almashtirish effekti yuzaga keladi. Ta'sirning muvaffaqiyati javobning tezligi, dastlabki iboraning tinglovchilarga tanishligi va ular bilan umumiy fon bilimlariga bog'liq.

Tadqiqot natijalaridan pragmalingvistika, notiqlik san'ati va diskurs tahlili mashg'ulotlarida, shuningdek siyosiy matnlarni tarjima qilishda foydalanish mumkin: exo tarzidagi javobni tarjima qilishda dastlabki ibora bilan aloqa saqlanmasa, ta'sir yo'qoladi. Kelgusida ushbu tasnifni ommaviy axborot vositalari diskursi va o'zbek siyosiy nutqi materialida sinab ko'rish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Attardo S. Linguistic Theories of Humor. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1994. – 426 p.
2. Azimova Marjona Salim qizi. "THE MEANS OF CREATING HUMOR EFFECTS IN POLITICAL DISCOURSE". Journal of new century innovations 21, no. 3 (January 25, 2023): 122–123. Accessed April 10, 2025. <https://newjournal.org/new/article/view/2923>.
3. Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice. – London: Routledge, 2004. – 226 p.
4. Grice H.P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. Vol. 3. – New York: Academic Press, 1975. – P. 41–58.
5. Hutcheon L. Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony. – London: Routledge, 1994. – 248 p.
6. Partington A. The Linguistics of Laughter: A Corpus-Assisted Study of Laughter-Talk. – London: Routledge, 2006. – 266 p.
7. Simpson P. On the Discourse of Satire. – Amsterdam: John Benjamins, 2003. – 242 p.
8. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. – 2nd ed. – Oxford: Blackwell, 1995. – 326 p.
9. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008. – 300 b.
10. Hakimov M. O'zbek pragmalingvistikasi asoslari. – Toshkent: Akademyashr, 2013. – 176 b.